

УДК 37.034

ПРОБЛЕМА МОРАЛЬНОСТІ У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ БАТЬКАМИ

Стрельнікова Н.М.

Стаття присвячена проблемі сімейного виховання. Виділяються типи сімей та їх вплив на формування моральності у дітей.

Ключові слова: сімейне виховання, батьки, потреби, моральність, типи сімей.

Статья посвящена проблеме семейного воспитания. Выделяются типы семей и их влияние на формирование нравственности у детей

Ключевые слова: семейное воспитание, родители, потребности, нравственность, типы семей.

The article addresses the problem of family upbringing. Types of families and their influence on the formation of morality in children are described.

Key words: family upbringing, parents, needs, morality, types of families.

Важливість родини у вихованні дітей є незаперечною, адже саме під впливом батьків та інших близьких родичів формуються моделі майбутнього життя їх дітей. Над проблемою родинного виховання працювали багато вчених: Ю.П.Азаров, Ф.Я.Байков, Е.В.Васильєва, В.Н.Гуров, Е.В.Каган, Т.А.Куликова, П.Ф.Лесгафт, В.Г.Постовий, Т.Ф.Алексєєнко, А.Г.Харчев та ін. Сім'я має забезпечити дитині достатні матеріальні та педагогічні умови для всебічного розвитку особистості, підготовки її до виконання важливих ролей у житті: трудівника, сім'янина, громадянина.

У Конституції України (ст. 48) говориться, «кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло». Конституція визначає права сім'ї та обов'язки батьків і дітей. У ст. 51 йдеться про те, що «шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї. Батьки зобов'язані утримувати дітей до повноліття, Повнолітні діти зобов'язані піклуватись про своїх непрацездатних батьків. Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою». Ці основоположні ідеї були у звичаєвих та юридичних правах української сім'ї.

Об'єктом даного дослідження є сімейне виховання, а **предметом** – сучасні проблеми у вихованні моральності дітей батьками.

Метою даної роботи є огляд питання стосовно моральних проблем сімейного виховання.

Споконвіку для нашого народу найвищими були ідеали сім'ї як першооснови людського життя, що забезпечує розвиток і захист найкращих якостей особистості; праці як найповнішої форми вияву творчих здібностей людини, джерела радості та достатку; духовності, що виявляється в гуманному

ставленні до навколишньої дійсності, до людей, до самого себе; громадянства як відчуття особистої належності до рідної землі, роду, держави, сім'ї, відповідальності за їх збереження, розвиток і примноження.

З давніх-давен українці розглядали сім'ю і рід як святиню, а виховання дітей – як святий обов'язок батьків: завдяки вихованню в родині батьки продовжували себе у своїх дітях. Дбаючи про майбутнє дітей, батьки усвідомлювали, що передумовою успішного виховання є духовний зв'язок між поколіннями. Тому у родинному середовищі формувалися такі якості, як повага до старших, милосердя, доброта, щирість. Дотримуючись норм моральності, батьки самі розвивали в собі добродійні цінності, власними вчинками формували те, що хотіли бачити у своїх дітях.

В основі традиційного родинного виховання лежить спільна трудова діяльність батьків і дітей. Батьки прищеплювали дитині не тільки трудові навички, а й любов до праці, до людей праці, виховували свідоме ставлення до трудової діяльності, нетерпимість до неробства, ледарства.

В усі часи кожна сім'я прагнула прищепити своїм дітям кращі якості духовності, моральності, здорового способу життя. Українська родина зберегла основи християнської культури, світогляду через дотримання багатьох традицій, звичаїв і обрядів. Усе це допомагало в сім'ях зберігати віру старших поколінь, вірність християнським заповідям, сподівання і надію на краще життя не через агресивність і жорстокість, не через загарбання чужих багатств, а завдяки власної діяльності та любові до людей.

Від правильного виховання дітей, як зазначав Д.Локк, залежить добробут усього народу. В сім'ї дитина пізнає й засвоює перші моральні норми та

взірці поведінки, набуває певних морально-етичних, духовних та фізичних якостей. Тому на період соціальної зрілості у дітей формуються досить стійкі життєво-ціннісні орієнтації.

Прогресивні зміни, що відбуваються сьогодні в суспільстві, з одного боку, сприяють самовизначенню, самоствердженню, саморозкриттю, а з іншого – призвели до дефіциту добра і милосердя в стосунках між людьми, в тому числі між членами родини, труднощів у сімейному вихованні, в основі яких низький рівень педагогічної освіченості батьків та духовної культури суспільства і сучасної сім'ї зокрема.

Вивчаючи ситуацію, що склалася в сфері сімейного виховання, І.П.Подласий виділив такі недоліки: низький економічний рівень більшості сімей, низька культура суспільного життя, подвійна мораль, загострення конфліктів між поколіннями, збільшення розриву між батьками і школою.

Основою української родини виступає віра людини в божественність походження людини та необхідність жити і діяти відповідно до культури, зберігаючи оптимізм, високу моральність та діяльність у сферах, які є суспільно значущими.

Дослідження свідчать, що сімей такого типу близько 10%. Діти в таких батьків ростуть в атмосфері любові, поваги і взаємодопомоги, відзначаються особливим сумлінням у дотриманні моральних норм поведінки, у ставленні до людей, до праці.

Найбільш поширеними є родини, які намагаються виховувати дітей здебільшого на основі добрих традицій свого народу, готуючи їх до трудової діяльності, до гармонійного життя в суспільстві. Для виховання дітей у таких родин, характерним є послідовне дотримання як світоглядних, так і побутових основ.

Третя група сімей – це такі, де батьки намагаються виховувати дітей на основі прагматичного підходу, тобто корисним є все те, що допомагає людині вижити в природному та суспільному середовищі при певному дотриманні юридично-правових та морально-етичних норм життя людини. В основу виховних пріоритетів ставляться інтереси дитини в усіх її потребах і виявах.

Проте, як свідчить історичний досвід людства, будь-яка спроба автономізації сім'ї, людини, держави веде до духовного збіднення, до конфліктності. Як правило, діти в таких сім'ях стають егоїстичними та егоцентричними, прагнуть до автономізації. Людина все ж таки є суспільною особою, і її життя поза суспільством просто немислиме. І тільки у взаємодії з іншими людьми виявляється її справжня ціннісна сутність. Применшення ж ролі сім'ї, колективу, групи на користь особистості закономірно веде до морального деградування самої особистості.

Сьогодні можна виділити групу сімей, які характеризуються байдужістю до будь-яких моральних цінностей, у житті керуються принципами споживачтва або зовсім аморальними. Найчастіше до таких сімей належать люди знедолені, які не мають постійного місця проживання, з асоціальною поведінкою. Проте зустрічаються і матеріально, соціально й суспільно добре влаштовані, але, не маючи морального стержня, приховуючи свої

справжні погляди, вдаючи із себе набожних, внутрішньо залишаються вихолощеними, збідненими.

Відомо, що коли корінь життя людини не живиться духовними цінностями свого народу, людина втрачає віру в себе, любов до родини, до свого народу, до самого життя, вона не має надії на краще майбутнє, продовження роду.

Сучасність виділяє відносно новий тип родини “нових українців”, які були створені задля взаємної вигоди: він їй – певний рівень життя, вона йому – свою вроду. У таких сім'ях зовсім інша модель стосунків, інше виховання дітей: гувернантка, приватна школа – бо це модно. Старі позитивні традиції вже не діють, а нові ще не склалися, споконвічні природні функції жінки нівелюються.

Нестабільність стосунків, відсутність необхідної культури сімейного життя, пияцтво батьків призводять до збільшення кількості зруйнованих сімей і дітей, котрі потрапляють до спеціальних дитячих закладів, бродяжать, жебракують.

Сьогодні перед вченими, батьками та громадськістю постає завдання духовного відродження родини, основою якої є володіння її членами нормами моралі, етики, культури взаємин, ставлення до громадських обов'язків, підготовка молоді до праці, до свідомого вибору професійної діяльності, до суспільного життя.

Опитування батьків про знання ними моральних потреб дитини свідчить, що основна частина правильно визнає моральними пріоритетами дітей любов до батьківщини, шанування роду і повагу до старших та гордість за себе як українця. Поряд з тим батьки визнають, що матеріальне знаходиться у сфері інтересів особистості, але воно має слугувати для задоволення духовного. Значна частина сучасних батьків віддають належне релігійному вихованню дітей, задоволенню потреб у вірі. Батьки вказують на такі потреби дітей, які визначають їх готовність прийти на допомогу іншим людям, повагу до праці, прагнення до самовдосконалення. З багатьох моральних потреб дітей батьки вбачають необхідність виховання любові, взаєморозуміння, взаємодопомоги, поваги і доброти, вдячності, щирості, відвертості, співчуття.

Разом з тим батьки визнають, що виявляють недостатню увагу до дітей, бо не вистачає вільного часу. Часто роблять акцент на матеріальному забезпеченні умов виховання, які нібито самі собою забезпечують розвиток дитини. Надмірна концентрація уваги батьків на матеріальних цінностях, прагматизм у підходах до виховання дітей, сліпа любов призводять до нерозуміння внутрішнього світу дитини, породжують конфліктність взаємовідносин.

Сучасні батьки не завжди є позитивним прикладом для власних дітей. Вони часто оцінюють свої дії щодо дітей як грубі і безтактні, а іноді визнають себе безпорадними у справі виховання. Цікавим є той факт, що батьки і заможних, і нужденних сімей одностайні у тому, що концентрують свою увагу на матеріальних благах і потребах дитини, виявляють формалізм у спілкуванні. Байдужість, недовіру, грубість виправдовують великою зайнятістю, браком вільного часу.

Значна кількість батьків визнає, що часто виконують усі забаганки власних дітей. Як наслідок – це породжує у дітей споживацькі якості, байдужість до інших людей, агресивність. Як і раніше, батьки намагаються виправдати себе, зазначаючи, що дбають про забезпеченість власних дітей і вважають, що відповідальність за виховання дітей мають нести вихователі та вчителі закладів освіти.

Бесіди з дітьми дають можливість зробити висновок, що батьків у взаємовідносинах з дітьми дратує все: як поведяться, як розмовляють зі старшими, яку слухають музику, те, що багато часу проводять перед комп'ютером, довго розмовляють по телефону, не виконують прохання батьків, приходять пізно з дискотеки, неохайно одягаються, не прибирають у кімнаті тощо.

Діти скаржаться на те, що батьки не знають цінності сучасного життя і взагалі не розуміють їх проблеми і настрої.

Проте є батьки, які вважають, що вони мають достатньо знань про життя своїх дітей. Вони стверджують, що у них стосунки з власними дітьми досить близькі, а їх дитячі захоплення та невдачі вони знають добре. Це має місце в тих сім'ях, де батьки постійно цікавляться життям своїх дітей, організовують спільну діяльність і спілкування. Такі батьки мають можливість розумно контролювати життя своїх дітей, а діти із задоволенням проводять час з ними, довіряють їм, мають можливість

одержати підтримку, пораду. Але таких сімей, на жаль, дуже мало.

Якщо частина сімей розуміє, що для формування у дітей розумних потреб та інтересів велику роль відіграє особистий приклад батьків, сімейна спільна діяльність і спілкування, то інші зазначають, що в наш час для повноцінного розвитку дитини потрібні великі матеріальні затрати, бо репетиторство, участь у спортивних, технічних гуртках, різноманітних клубах за інтересами потребують немалих коштів.

Деформація функцій сім'ї, яка послідовно здійснювалася в останні роки шляхом соціальних і культурних реформ, призвела до порушення зв'язків між членами родини. Особливо це позначилося на виховній функції, виявившись у відчуженості батьків і дітей, духовному зuboжінні молоді, втраті високих ідеалів родинної педагогіки, що найповніше визначає ідеал сім'ї та людини, умови, методи, засоби та форми його формування.

Досвід минулих років існування сім'ї засвідчує, що разом із певними здобутками вона багато чого втратила зі своєї педагогічної системи виховання особистості. Сучасна сім'я повинна стати головною ланкою у вихованні дитини, створити належні матеріальні та педагогічні умови для фізичного, морального і духовного розвитку. Проте сучасні батьки і самі потребують як матеріальної, так і психолого-педагогічної допомоги.

Література

1. Бех І. Д. Особистість народжується в сім'ї / І. Д. Бех // Початкова школа. – 1994. – № 2. – С. 8–10.
2. Постовий В. Г. Сучасна сім'я і її педагогіка / В. Г. Постовий. – К. : Освіта, 1994. – 64 с.
3. Постовий В. Г. Тенденції і пріоритети виховання дітей у сучасній сім'ї : монографія / В. Г. Постовий. – К. : Інститут проблем виховання АПН України, 2006. – 190 с.
4. Постовий В. Г. Сім'я і школа: проблеми виховання дітей / В. Г. Постовий, О. А. Невмержицький. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – 356 с.
5. Про становище сімей в Україні : доповідь за підсумками 1999 р. – К., 2000. – С. 120–130.
6. Родинна педагогіка : навч.-метод. посіб. / А. А. Марушкевич, В. Г. Постовий, Т. Ф. Алексєєнко та ін. – К. : ПАРАПАН, 2002.
7. Сім'я і родинне виховання. Концепція / В. Г. Постовий, П. М. Щербань, Т. Ф. Алексєєнко та ін. // Рідна школа. – 1996. – № 11–12. – С. 15–20.
8. Щербань П. М. Національне виховання в сім'ї / П. М. Щербань. – К. : Культурол. ПП "Борівітер", 2000. – 260 с.